

quam sibi opponi, ac propterea simul veras esse posse: *parietes hujus sphaerae realiter distant: inter parietes hujus sphaerae non intercedit distantia realis*: quod quamquam ex sch. cit. satis manifestum sit, tamen verus illustrare juvat. Cum duo parietes coexistunt, tamen est, ut certo quodam, et reali modo sibi coexistant: hic modus realis alius est, quando inter ipsos nihil reale existit, nec existere potest; et alius, ac diversus, quando inter eos aliquid reale vel actu ponitur, vel saltem, iis nempe immotis, poni potest: prior efficit, ut denominentur parietes: posterior, ut distantes dicantur, et quia uterque modus realis est, parietes si vel se realiter contingunt, vel a se realiter distant. Jam vero patet ex his, nihil referre admodum, qui efficit, ut parietes coexistentes dicantur distantes, seu actu aliquid inter ipsos interjaceat, seu non, modo aliquid interjicere iis immotis possit; semper enim manet idem modus realis, et omnino diversus ab illo, qui eos denominat contiguos: ex quo ulterius sequitur, posse parietes vere, ac realiter distare, tametsi eos inter non sit realis distantia; modo sit abstracta, seu vacua; nam idem modus coexistendi realis perseverat in parietibus annihilato omni corpore intermedio, qui ante fuit; quique eos distantes denominavit, ponitur quippe actio divina solum in corpora interposita, non autem in parietes tendere. Atque inde colliges, distantiam non esse modum extensionis, quo vocabulo Cartesius corpus intelligit; sed eorum entium sibi coexistentium; ac proinde non posse quidem esse sine corporibus sibi coexistentibus, posse tamen esse sine corpore inter duo coexistentia actu interposito.

- 3.) Si dicta in hypothesi (*Ibid.*) sphaerae latera sibi non essent contigua, nihilum, quod intercederet, foret extensum; sed *nihilum nulla est extensio*: ergo necesse est, ut in sphaera annihilato omni corpore medio latera coeant, et sibi contigua efficiantur.

¶ Nihil nullam esse extensionem *positivam* et propriis terminis constrictam, esse tamen extensionem *negativam*, et alienis terminis mensurandam. Nimirum in ejusmodi sphaera illud nihilum contentum extensum foret extensum, quatenus aliquid extensum reale, sive ordo similitudinis tantae magnitudinis illuc locari posset, et termini, quibus illud nihilum concluderetur, non essent proprii ipsius nihil, sed essent ipsa sphaerae latera. Pertinent huc ea, quae dicta sunt (§. 197. sch. 1. n. 1. et 2.). Sume paritatem ab umbra, quae nihil positivi est, et tamen extensa, magna, parva dicitur, comparate nimirum ad terminos alienos corporum circum positorum, quibus concluditur: vide Moniglia (*Dissert. contra material. t. 2. p. 3. s. 1. §. 8.*). Ceterum est aliquid inter nihilum, et vacuum discrimen, quod negligere haud oportet, cum nihilum cogitamus, nulla se res menti nostrae objicit, praeter absentiam omnis rei; at vero cum vacuum cogitamus, representamus nobis et superficiem corporum eorum, inter quae illud intercedit, et pote-

statem mensura quadam spatium illud exprimendi; quae tamen mensura citra respectum ad corpus, quod ibidem locari potest, cogitari nequit: en spatii vacui ideam distinctam ab idea nihilii.

- 4.) Solum extensum quodpiam inter duo entia intercedens efficit, ut ea distent: sed inter latera talis sphaerae nullum intercederet extensum: ergo. Et addunt: absolute impossibile est, ut illa entia a se non distent, inter quae actu intercedit extensum reale: ergo etiam ab opposito absolute impossibile est, ut illa a se eistent, inter quae actu non intercedit extensum reale.

¶ *d. M.* Solum extensum vel concretum, vel abstractum inter duo entia intercedens etc. c. *M.* solum extensum concretum, seu nempe reale, n. *M.* sic *d. m. n. con.* Ratio ex adhuc dictis satis manifesta; nempe hoc in casu inter sphaerae parietes non intercederet extensum concretum, sive reale, quia nullum corpus actu interponeretur; intercederet tamen extensum abstractum, seu vacuum, cum possibile sit, ut parietibus immotis corpore quodpiam extensum interponatur. Ad id, quod additur, ratio dispar assignari potest: hoc ipso solum, quod extensum reale inter duo entia interponatur, jam satis impeditur, ne ea sibi contigua sint (§. 190.), unde, necessario consequitur, ut eadem a se distent; contra ex eo, quod nullum extensum reale inter duo entia interjaceat, nondum concludi potest ea sibi esse contigua, adeoque a se non distare. Ejus rei ratio est, quod ad duorum entium contiguitatem duo requiruntur, nimirum ut nullum extensum reale actu interponatur, et neque iis immotis interponi possit: jam vero, cum duo ad rem quampiam constitutiva requiruntur, uno eorumposito res ipsa nondum ponitur, tametsi vel uno sublato res eadem quoque tollatur.

- 5.) Leibnitijs putat vacuum cum idea mundi optimi pugnare (*Revelat. de divers. piec. p. 1. edit. 5. a M. Clarke.*), at vero impinis mundum eo, quo ipse statuit sensu, nequaquam optimum esse alias demonstrat; deinde ad mundum optimum pertinet usus corporum mundanorum motus: quare cum in spatio perfecte pleno nullus fieri motus, etiam, vacuum, cum notione mundi optimi adeo non pugnat, ut queat in ea includatur.

Denique, ut summam omnia complectar, ajo cum Fortunato a Brixia (*Phys. gener. p. 1. f. 3. §. 75.*), spatium vacuum non esse aliquid reale positivum; sed quemadmodum olim dixerat S. Augustinus, spatiosum nihil. Reale tamen dici potest sumendo reale pro omni eo sive positivo, sive negativo, quod ab intellectu non dependet. Nullo quippe cogitante intellectu distanti a se mutuo puncta a, b ... Extensum porro dicitur spatium, mensurabile etc. eodem plane sensu, quo extensa et mensurabilis vocatur umbra ... Extensum nempe, et mensurae capax dicitur spatium, quatenus extensum, et mensurabile corpus potest in ipso spatio locari ... Haec porro cum ita sunt, liquido apparet, frustra quaeri, num spatium substantia sit, vel accidens. Manifestum enim est, neutrum horum esse, aut generi posse spatium, *Storchenau Metaph. Lib. 1.*

utpote nihil esse positivum, quod duntaxat in substantiam, et accedens potest jure distribui ... Nullatenus demum officit, spatium etiam ab illis, qui illud amittunt, imaginariam, nuncupari. Siquidem non ideo dicitur imaginarium, quod ab imaginatione dependat; sed quod illius dimensiones, ut optime ait Cl. Gassendus (Sect. 1. phys. l. 2. c. 1.), instar corporearum, quae in sensus cadunt, dimensionum imaginemur.

Videatur quoque Huetius (Censur. phil. Cartes. c. 5. n. 3. segg.). Sed satis de spatio; nunc de loco, etsi ut, uti et de tempore, et motu nonnulla.

C A P U T VII.

De loco, Tempore, et Motu.

OBSERVATIO PRÆVIA.

CCVI. Cum plura entia simultanea in serie physice continua coexistunt, atque sic ordinata spatium reale constituunt, quod vis ens modum quemdam realem, ac determinatum ceteris coexistendi habet, qui efficit, ut ens sit ibi, ubi est, quique fundamentum præbet realis relationis distantiae, prioritatis, aut posterioritatis, quae est inter duo quaecvis entia; neque enim alia est ratio, quod duo entia determinatam illam a se distantiam nunc obtineant, quam quod eos determinatos sibi coexistendi modos habeant, quibus mutatis ipsa quoque mutabuntur.

CCVII. Per modum realem, ac determinatum, quo ens unum ceteris simultaneis in eadem serie physice continua coexistit, satisfi quaestioni: ubi ens sit. Cum hinc quaestioni respondendum est, teste experientia referimus ens, de quo quaeritur, ad alia proximè coexistentia, ejusque ab illis distantiam, prioritatem, posterioritatem, et alias similes relationes investigamus, ac determinamus; quin et locum entis, et permutationem illius in loco ex inmutatis his relationibus dijudicamus, eumque haec praestitimus, quaerenti locum entis satisfactum est; sed hac ratione aliud non agimus, quam quod determinatum modum hujus entis ceteris coexistendi, qui nempe harum relationum fundamentum præbet (§. praec.), investigamus, ac determinamus: igitur per modum realem, ac determinatum, quo ens unum ceteris simultaneis in eadem serie physice continua coexistit, satis fit quaestioni: ubi ens sit.

Schol. Ita quaerenti, ubi sit liber a in serie librorum continua, satisfactio, cum dico librum a esse altero b priorem, altero c posterioriorem, tantum a d, tantum a b distare: idem patet ex modo, quo locus desideratus in mappa geographica designari solet.

LOCUS REALIS EST MODUS COEXISTENDI IN CONTINUO.

CCVIII. Locus realis est realis, ac determinatus modus coexistendi ceteris simultaneis in eadem serie physice continua. Locus realis est id, per quod satisfi quaerenti, ubi ens sit, ut per se

omnino manifestum est; sed per modum realem, ac determinatum coexistendi ceteris simultaneis in eadem serie physice continua satisfi quaerenti, ubi ens sit (praec.); ergo locus realis est realis, ac determinatus modus coexistendi ceteris simultaneis in eadem serie physice continua.

Coroll. 1. Locus igitur realis cujuslibet entis pendet ab aliis proximè positis; quapropter essentialiter relativity, et absolutus non realis, verum imaginarius est, quemadmodum de spatio dixi (§§. 301. cor. 1. 197. sch.).

Coroll. 2. Locum cujusvis entis determinatur per distantias, adeoque per lineas rectas, quae ab aliis illud duci possunt (§. 191.), et ibi est, ubi rectae concurrunt.

Coroll. 3. Locus non habet internam cum ente connexionem, neque in eo quippiam mutare potest: est igitur externa solum entis determinatio (§. 58.), qua mutata ipsum proprie non mutatur (§. 118.).

Schol. Cum extremitates linearum, quae locum determinant, puncta sint, locus entis instar puncti consideratur; inde optime Cartesius observante Wolfio monuit, nos, cum de loco entis rationem habere; figurae, et magnitudinis, quam positionis solius rationem habere; quo etiam fit, ut corpus unum in alterius locum succedere affirmemus, tametsi multo majus, aut minus sit, modo eundem coexistendi modum obtineat: id quod astronomis quoque per familiare est. Porro quae ratio est inter partem, et totum, ea quoque videtur inter locum, et spatium: concipimus enim spatium velint ex multis locis coalescens. Locus nimirum absolutus, et imaginarius est determinata pars spatii imaginarii, quae entis cuiuspiam respondet, quaeque ab eo, si compositum sit, repletur; locus autem realis est pars spatii realis: cum vero spatium reale sit ordo simultaneorum in serie physice continua coexistentium, non videtur in hoc ordine pars alia assignari, aut concipi posse, quam determinatus cujusvis entis ceteris coexistendi modus: ex his enim diversis, sed tamen per quovis ente determinatis coexistendi modis oritur ille ordo, quem spatium reale dicimus. Deinde tametsi locum imaginarium absolutum dixerim, id tamen non ita accipiendum est, quasi ille sub nullo respectu relationem involvat. Nempè universum locum concipi nequit sine relatione ad puncta quaedam, vel entia, quae cogitationis saltem nostra fixa sint, et permanentia: jam vero entia haec fixa vel realia sunt, vel solum possibilis, quae intra, vel extra hoc universum poni posse cogitamus; si primum, adest relatio realis distantiae, atque adeo etiam locus realis; si alterum, non habetur relatio realis distantiae, cum non adsint entia, quae realiter distent, nec proinde locus realis, sed imaginarius solum, aliquo tamen respectu relativity ad entia, quae poni posse concipiuntur. Certo relatio ad mere possibilis ob terminum mere possibilem, non realis, sed solum possibilis dicenda est; cum enim omnis relatio constet subiecto, termino; et ratione fundandi, nequit ea vere realis

esse, nisi omnia haec tria pariter realia sint, alias posset quoque actus esse realiter consentaneus, vel dissentaneus legi, quae non réapse extat, sed solum possibilis est. Atque hinc toti universo, cum pro ente unico accipitur, vero sensu locus realis tribui nequit: competit ipsi tamen imaginarius, vel abstractus comparate ad entia extra ipsam possibilia, quibus, si producerentur, certo quodam, ac reali modo coexistere. Denique cum loco adhuc explicato confundi non debet locus, a communi loquendi consuetudine vulgaris dictus, per quem determinata quaequam rerum series indicatur, cui res aliqua extrinsece solum praesens est, ita videlicet, ut ad eam seriem tamquam pars non pertineat: ita dicimus Cajum in templo, schola, horto, esse.

SITUS MODUS COEXISTENDI IN INTERRUPTIS.

CCIX. *Situs est modus realis, ac determinatus caeteris simultaneis in serie interrupta coexistendi.* Cum de entibus remotis, ac distantibus agimus, idem non locum, sed situm ad sese tribuere vulgo solemus: ita enim cuiusvis stellae comparate ad tellurem situm aliquem determinamus: igitur quod in entibus in serie physice continua coexistentibus locus est, id in entibus in serie interrupta positus situs vocatur; atque in illis locus est realis, ac determinatus modus coexistendi caeteris in serie interrupta positus.

Coroll. 1. Quae de loco dicta sunt, ad situm quoque pertinet; unde et situs per distantias, quas lineae rectae metiuntur, designandus est, et quae ab ente tertio eandem habent distantiam, eundem situm comparate ad illud obtinent.

Coroll. 2. Si ens unum aliquod in serie quadam continua positum ad alterum remotius ejusdem seriei referatur, ea pro interruptis haberi possunt: quare et ijs situs congrue tribuitur. Inde vero patet in usu horum vocabulorum, loci, et situs, magno non esse opere laborandum.

OCCURRIT DUBIS.

Schol. Sunt quaedam, quae contra stabilitatem loci realis definitionem pugnare videntur.

- 1.) Admissa hac definitione sequeretur ens, quod unicum existeret, non fore in loco reali; atqui hoc videtur absurdum esse, quod enim non est in loco reali, est nusquam; et quod nusquam est, non existit, unde ens tale existeret, et simul non existeret.
- 2.) *R. c. M. n. m. et d.* rationem adiectam, quod non est in loco reali, est nusquam hoc sensu quod determinato, ac reali modo simultaneis non coexistat. *c.* hoc sensu: quod absolute non existat, *n.* Imprimis ens, quod unicum existeret, quale est mundus totus pro uno ente sumus, esset in loco absolute imaginario, cum illi pars spatii imaginarii ejusdem extensionis responderet concipiatur; esset quoque in loco respectivo ad alia entia possibilia, quibus, si ponerentur, hoc ipso certo modo coexistere. Quia tamen neuter

horum locorum realis est, neque ens illud foret in loco reali. Deinde esse nusquam duplicem sensum continet; jam excludit determinatum, ac realem modum coexistendi simultaneis, jam vero ipsam actualem existentiam: illud in hoc vocat verum foret: non item alterum. Neque vero mirum cupiam videri inter haec discerni a nobis poni; ut enim jam Lockius advertit, existere duntaxat non habet necessariam connexionem cum loco reali, sed ea primum oritur ex hypothesi, quod plura simul existant: illud nimirum est *existere*; aliud *coexistere*; sive, ut ille quidem est, *situari*, vel *locari*. Si igitur unicum ens a Deo procrearetur, illud quidem existeret per se, et in se, non tamen *situaretur*, vel *locaretur*, id est, non existeret in loco reali: cum non haberet realem modum coexistendi simultaneis, quae nulla forent. Exemplum sume a numero, si ens unicum existeret, nec existeret numerus realis, nec ens illud esset in numero reali: ita quoque in hac hypothesi nec daretur locus realis, nec ens illud foret in loco reali.

- 2.) Si locus realis esset determinatus modus coexistendi, sequeretur nunquam dari posse locum realem absque ente; sed id a vero abhorret; possum quippe absque contradictione concipere locum realem, et tamen negare posse in illo esse ens.

R. c. M. n. m. Possum quidem absque contradictione concipere locum realem, et negare posse in illo esse ens quoddam determinatum, at nequeo excludere aliquid ex omnibus indeterminate sumtum. Fieri nempe diversis ex causis potest, ut corpus quoddam determinatum *a* in loco reali *b*, quem concipio, existere nequeat; ac fieri non potest, ut locus quidam realis sit possibilis, in quo nullum prorsus corpus ex omnibus possibilibus existere queat; nam dum pono locum realem *b* esse possibilem, pono *explicite* possibilem esse modum realem *a* coexistendi caeteris, et cum pono in loco reali *b* nullum posse corpus existere, pono *implicitate*, nullum possibile esse corpus, vel quodcumque ens tali modo affectum, quod aequo repugnat, ac si, dum affirmarem dari posse numerum realem, negarem simul existere posse res numerandas.

- 3.) Pingamus, ajunt, Deum procreasse omnia possibilia, et posita hac hypothesi omnia versus unam plagam, dextram, aut laevam moveri: mutabunt igitur locum realem, et tamen nullus realis modus coexistendi mutabitur; neque enim inter se distantiam mutarent, cum omnia simul moveri ponantur, neque praeter omnia possibilia aliud possibile concipi posset, a quo distantia quaedam determinata foret; sequitur igitur, locum realem in reali coexistendi modo nequaquam constitui.

R. Propitio Numine evenit, ut hypothesis haec multis ex capitibus secum ipsa pugnet; imprimis enim absolute fieri nequit, ut omnia possibilia a Deo procreentur, infinitum namque exhausturi nequirit deinde, qui ponit omnia possibilia actu simul existere, ponere simul debet omnia loca possibilia jam actu esse occupata; hoc vero posito omnis motionis impossibilitas inducitur. Sed demus nonni-

hij adversariis, et abstraham interea ab his repugnantis, tum autem hypothesis fere coincidet cum ea, quam Clarkiusolim Leibnizio objicit: ponamus, ajebat is, Deum totum hoc universum vel ita creasse, vel ita nunc transferre, ut manente reliquo universi ordine sol noster eum in locum perveniat, quem nunc stella Sirius occupat; quid igitur, quaerit, nonne hoc in casu ordo modulusque coexistendi, entium mundanorum non mutaretur, mutaretur tamen locus et totius universi, et singulorum in eo entium? At vero cum universum non sit in loco reali, quem admodum supra dixi, locis, qui dicta in hypothesis mutaretur, non realis, verum solum imaginarius foret, possetque is determinari ex mutatione distantiae a corpore quodam, quod extra totum universum immobiliter poni conciperetur.

4.) Determinatus modus coexistendi simultaneis non est immobilis; sed locus realis omnium consensione immobilis est; potest quippe ens unum occupare locum ab altero relicto: igitur determinatus modus coexistendi non est locus realis.

R. d. M. hoc sensu: quod remaneat amoto inde ente, *c. M.* hoc sensu: quod moveatur cum ente moto *n. M. d.* sic *m. n. cons.* Locus realis nequit alio sensu dici, aut esse immobilis, quam hoc: quod cum ente moto non moveatur, quod optime in hac sententia salvatur, nam quamprimum ens quodpiam moveri incipit; perit ille determinatus modus coexistendi simultaneis, singulisque dein momentis ens illud novum semper, et novum acquirit, atque ideo de loco in locum transferri dicitur. Locum autem realem ita esse immobilem, ut amoto ente remaneat, vehementer nego; sequeretur enim inde locum realem esse absolutum, contra quem eadem rationes pugnant, quibus supra spatium absolutum reale non esse evicci (§. 197.). Neque vulgaris persuasio quidquam obstat; nam immobilitas ea, quae secundum vulgarem ideam loco tribui solet, non ad locum realem, sed ad imaginarium, id est, ad eam partem spatii imaginarii, quae enti respondere concipitur, pertinet: concipimus nempe ideam punctum, vel eandem partem spatii imaginarii, quae prius enti in loco a existenti respondebat, fixam, ac immobilem remanere, necque aliam ejusdem spatii partem eidem enti jam in loco *b* existenti respondere, neque id sine fundamento: possibile enim est, ut illuc statim aliud ens ponatur. Atque inole quoque patet, quo sensu possit ens locum ab alio relicto occupare. Ens nimirum eatenus in locum alterius succedit, quatenus similem modum coexistendi simultaneis obtinet, quo fit, ut illi idem punctum spatii imaginarii, quod antea alteri respondebat, jam respondere concipiamus obtinet igitur ens locum imaginarium eundem numero, et locum realem eundem specie cum eo, qui ab altero ente relicto est; neque enim idem numero modus ab uno ente ad alterum transire potest, cum accidens extra substantiam existere nequeat, sicut non possum rounditatem ex uno marmore transferre ad aliud.

5.) Nullum ens potest locum realem mutare, quin moveatur; sed si locus realis foret determinatus modo coexistendi, fieri posset, ut ens locum realem mutet, nec tamen moveatur: fieri siquidem potest, ut circa ens *a* in quiete positum alia *b*, *c*, *d* moveantur, quo casu ens *a* semper acquirat alium determinatum modum coexistendi ipsi *b*, *c*, *d*. Quin generatim nulla mutatio loci concipi potest sine motu: ergo.

R. d. M. Nullum ens potest locum realem active mutare, quin moveatur, *c. M. passive n. M.* et sic *d. m. n. cons.* Ens passive locum realem mutat, quod ex se ad hanc mutationem nihil confert, sed aliorum duntaxat entium, quae moventur, occasione novum modum iisdem coexistendi acquirit: illud vero active locum realem mutat, quod, cum in se habeat ejus mutationis rationem sufficientem, ad eam reapse concurret. Illud fieri posse libens admitto, non item hoc: at enim generatim nulla mutatio loci concipi potest sine motu; ita sane, at sine motu, qui sit in aliquo ex pluribus entibus, non vero, qui determinate sit in eo ente, de cuius loci mutatione quaeritur. Cum primum situm plurium entium inter se mutatum fuisse observo, rite colligo motum aliquem in uno, vel altero horum entium contigisse, sed quod illud sit, non dum exinde constat: investigari igitur debet, in quo ente hejus mutationis ratio sufficiens contineatur, quo detecto constabit illud active, reliqua, passive locum realem mutasse. En itaque quodvis potest locum realem passive mutare, quin moveatur, non autem active. Ratio est, quia, cum motus sit continua loci mutatio cum ratione sufficiente in ente, ut infra dicam, omnis motus est activa loci mutatio; si igitur ens active locum realem mutaret, quin moveatur sequeretur illud moveri, et non moveri: contra nullum absurdum ex eo oritur, quod ens passive locum realem mutet, quin moveatur, immo id per se consequitur; motus enim, quod ens *a* enti *b* coexistit, non solum ab ipso ente *a*, sed a positione quoque entis *b* pendet, unde sive ens *a*, sive ens *b* moveatur, ipse quoque mutatur. Neque vero hic entium obest, quod idea vulgaris omnem loci mutationem cum motu conjunctam representare videatur; ea enim rursus, ut supra de immobilitate dixi, non tam ad locum realem pertinet, quam ad imaginarium, qui omnino a nullo ente mutari potest, quin ipsum moveatur: satisibi illi praeterea per hoc, quod neque una loci realis mutatio fieri queat sine aliquo motu, qui sit vel in ente aliquo alio.

Dices fortasse: nequit ens locum imaginarium mutare, quin moveatur: igitur nequit etiam ens locum realem mutare, quin moveatur. Sed ratio dispar in eo est: quod locus imaginarius, cum a solo sit, a nullo alio pendeat, quam ab hoc ente, a quo repletur; unde consequens est, ut ratio sufficiens, cur locus imaginarius mutetur, vel in ipso loco, vel in ente ibi collocato contineatur; jam vero primum esse nequit, cum locus imaginarius nihil sit reale, alterum autem, si sit, hoc ipso ens illud moveatur, nam motus est mutatio loci, et jus ratio sufficiens est in ente: igitur in aperto est, omnis ens

moveri, quod locum imaginarium mutat. Ab opposito locus realis hoc ipso, quod sit essentialiter relativus, non tantum ab hoc ente, sed etiam a vicinis coexistentibus pendet, ut jam saepius dictum est: quare ejus mutationis ratio vel in hoc ente, vel in quovis alio, quod relationis terminum constituit, contineri potest, quo fit, ut modus realis coexistendi alicujus entis etiam quiescentis toties mutetur, quoties alterum, ad quod istud refertur, moveri incipit. Ad extremum et istud adnotasse juverit, inter mutationem loci realis, et ejus amissionem magnum interesse discrimen; mutari nimirum locus realis nequit, nisi una alius acquiratur, quod ut fiat, necesse est, ut ex pluribus entibus coexistentibus unum saltem moveatur; sed amitti locus realis absolute potest absque omni motu; si enim uno ente persistente omnia reliqua annihilarentur, ens illud non foret amplius in loco reali, cum non haberet amplius quibus coexisteret.

IN SUCCESSIONE ENTIUM CONTINUA DATUR ORDO — AC IN EO TEMPUS REALE CONSISTIT.

CCX. In continuo successivo (§. 183. cor.) plura entia in serie continua ita disponuntur, ut repugnet duo eorum simul existere, utque tamensemper uno desinente alterum existere incipiat. Secundum hanc igitur regulam omnium successivorum loca eodem modo determinantur, et haec determinatio similitudinem parit in modo, quo entia successiva se consequuntur; quare cum id genus similitudo sit ordo (§. 77.), in entibus continua serie succedentibus ordo quispiam extat.

CCXI. *Tempus reale est ordo successivorum in serie continua.* Id est tempus reale, ex quo petitur responsum, ut satisfiat quaestioni, quando, vel quamdiu res quaequam extiterit, existat, aut extitura sit; sed id est ordo successivorum in serie continua; ex multitudine enim rerum succedentium iudicamus longitudinem aut brevitatem temporis; et illi, qui ad nullam rerum successionem animum advertunt, quod contingit profunde dormientibus, aut quorum cogitatio in uno objecto cum voluptate defixa est, tempus etiam longius interea effluxisse non percipiunt; sic quoque actionem aliquam praeteritam ad tempus eo remotius relegamus, quo plures actiones successivas inter illam, et praesentem intercessisse, aut intercedere potuisse advertimus; ergo tempus reale est ordo successivorum in serie continua. *Coroll. 1.* Quo plurimum idearum succedentium intra idem intervalum ens quoddam sibi concium est, eo longius iudicat esse suum tempus; inde fieri potest, ut animalculum, quod per aliquot solum horas existit, ob velocitatem tamen idearum succedentium saeculum sibi vivere videatur.

Coroll. 2. Tempus nunquam totum existit, sed pars solum aliqua, quae propterea tempus praesens vocatur; uti praeteritum diximus, quod ante existit, et futurum, quod postea existet.

Coroll. 3. Positis rebus in continua serie sibi succedentibus ponitur,

et his sublati tollitur tempus reale: ante mundum igitur conditum non fuit tempus reale, verum cum illo incepit.

QUID TEMPUS IMAGINARIUM?

Schol. Verum tametsi sublati rebus successivis non extet tempus reale, sive concretum, datur tamen abstractum, vel imaginarium, quemadmodum dictum est de spatio; quocum tempus maximum analogiam habet; sicut nimirum ibi spatium concipimus, ubi, etsi non actu ponatur, poni tamen potest corpus quodpiam, ita quoque cogitamus tempus esse, cum possibile est ordo rerum succedentium, licet is reapse non existat; unde tempus istud etiam ante ipsum mundi ortum ponimus, atque regrediendo nullum in eo initium deprehendimus, quemadmodum spatium quoque undequaque infinite extensum est. Concipimus porro tempus hoc imaginarium, vel ens compositum ex partibus successivis, continuis, nec inter se differentibus, et a rebus successivis distinctum, cui tamen eadem coexistent; atque adeo ut continuum quoddam secundum solam longitudinis mensuram extensum; quare ut spatium per corpus mathematicum trine extensum, ita tempus per lineam rectam continuam recte representatur; cum enim puncti fluxu generatur linea, prodit totum quodpiam ex partibus continuis, et prorsus similibus compositum, in quo una solum pars praesens est; quae per vestigium actuale puncti fluentis designatur, dum interea huic puncto ita fluenti res successive coexistunt.

QUID DURATIO ET QUOTIEPLEX?

CCXII. *Duratio est continua ensi existentia, quae intelligitur vel ex eo, quod ens pluribus in serie continua sibi succedentibus coexistat, vel saltem de se aptum sit, ut ita coexistat, si successiva existerent: ita meam durationem intelligo, quod per conscientiam novi me pluribus sibi continuo succedentibus ideis coexistere.* Duratio haec vel interminata, seu infinita est, et aeternitas audit; vel terminata, aut finita, et simplex dicitur, si utrinque terminis concludatur; aevum vero, si initium quidem habeat, sine tamen careat.

Schol. Non attinet partitionem aeternitatis in formalem, et participatam adferre, haec enim altera secum ipsa pugnat, quod alias viderimus. Restat igitur, ut una solum sit aeternitas, quae enti necessario, quod Deum alias dicimus, soli competit (§. 106.). De hac porro Dei aeternitate jam a Platonicois inde tempore acris inter philosophos juxta ac theologos quaestio agitur, utrum nimirum in ea successio quaedam admittenda sit. Videatur Antonius Genuensis (*Elem. metaph. l. 1. c. 12. §. 100.*). Mea quidem sententia lis haec facile componitur; imprimis enim certum est, non posse in Deo dari realem status successionem, propterea quod ens necessarium immutabile est (§. 120.); deinde tamen nihil vetat, ut ejus durationem ex ordine entium successivorum vel possibili, vel reali concipiamus. Plura haec de re in Theologia.

DURATIO NON EST TEMPUS -- SED PER ILLUD MENSURATUR.

CCXIII. *Duratio in se spectata non est tempus.* Duratio in se spectata est entis dumtaxat continuata existentia (§. praec.), tempus autem in successivorum ordine consistit (§. 211.); sed continuata entis existentia in se spectata non est ordo successivorum: ergo duratio in se spectata tempus non est.

Coroll. Cum aeternitas sit duratio, ea tempus recte vocari nequit, tametsi addas infinitum.

CCXIV. *Duratio per tempus mensurari potest.* Per illud duratio mensurari potest, quod aptum est ad multitudinem momentorum, quae in continuata existentia concipi potest, in incantam (§. 63.), sed tempus, seu ordo plurimum sibi in continua serie succedentium aptus est ad eam multitudinem indicandam: ergo duratio per tempus mensurari potest.

Schol. Si nempe mensurabilis sit: nam per se constat durationem infinitam, id est, aeternitatem esse immensam (§. 69.). Durationes igitur finitas solum successione rerum mensuramus. unde dicimus, res haec tanto tempore, tot diebus, annis, saeculis duravit; quemadmodum comparato ad spatium dicimus, corpus hoc tot palmas, pedes, orgyas longum, latum, vel profundum est. Quia porro nobis vigilantibus ingens in mente idearum copia datur, quarum aliae aliis continuo succedunt, haud dubie haec idearum successio ad mensurandam cujusvis entis durationem inservit, quin ipsa quae mensura quaedam communis, et regula omnium aliarum successione esse videatur. Unde si res quaedam multo citius, aut multo tardius sibi succedant, ac ideae nostrae, eam successione nec persentiscimus: ita globus ex tormento ejectus parietes etiam longius distans uno nobis momento perfergere videtur, ubi contra motum indicis, aut umbrae in horologio nequaquam percipimus. At vero, ut optime advertit Clericus (*Ontolog. c. 6.*), si nulla alia ratio constans, et immutabilis, ac omnibus communis dimittenda durationis foret, nunquam inter homines de durationum, ipsiusque adeo temporis longitudine conveniret: Infelicis diutissime viverent; felicius contra brevissima foret vita; scilicet illud poetae obtineret: *o cita misero longa, felici brevis*; qui vehementi relictis cupispiam desiderio sagrarent, illud ipsum temporis spatium longissimum pronuntiarent, quod aliis in suavi rei concupitae possessione brevissimum appareret, quae res necessario inter homines commercio summe foret noxia. Quare per commodum accidit, ut homines vulgo notam durationis mensuram conspirarent. Revolutio haec est solis, ac lunae tum diurna, tum annua, quae uti ab ipsa mundi origine omnibus fuit cognita, ita longo temporis intervallo constans, et aequabilis videatur: quia tamen decurso temporis observatum est celeritatem solis eclipticam percurrentis multas pati inaequalitates, astronomi solem quendam fictum substituo-

runt, qui per aequatorum progrediens periodum suam eodem tempore, quo sol verus, absolveret; haec deinceps res occasionem dedit, ut humana industria ulterius progressa artem longe utilissimam construendi horologia inveniret, in quibus aequabilis ficti solis motus motu indicis non minus constanti, ac aequabili, designaretur. Vide hic quoque Lockium (*Essai concer. l'ent. hum. liv. 2. ch. 14.*).

QUID MOTUS ET QUIES?

CCXV. *Motus est activa, eaque continua loci mutatio cum ratione sufficiente in ente: quies tamen est continua entis in eodem loco perseverantia: ens quod movetur, vel quantum moveri potest, mobile audit.* Cum partes cujusdam entis relate ad alias in eodem ente locum mutant, oritur motus *intestinus*, ut fit in aqua bulliente.

Coroll. 1. Motus intestinus in ente simpliciter locum non habet, neque adeo mutationes ipsius internae, velut cogitationum, per motum explicari possunt.

Coroll. 2. Fieri potest, ut res eadem comparate ad alias moveatur, dum aliarum respectu quiescit: ita homo sedens in navi communi navis motu quoque abripitur, interea tamen comparate ad partes navis, quiescit.

Coroll. 3. Continua loci mutatio igitur ut existentiae entis in loco a succedat existentia ejusdem in loco *b.* et sic porro: cum igitur series successivorum sit tempus, omnis motus fit in tempore, nunquam in momento, ipseque, si ut ens spectetur, est ens successivum.

Schol. Cum ens ut in motu constitutum sub ea dumtaxat ratione spectandum sit, quod continuo locum mutet, eoque nihil conferat aut magnitudo ipsius, aut alia quaecumque qualitas, recte agunt philosophi, dum quodvis mobile ut punctum, praecisis reliquis omnibus, considerant; inde vero ratio petitur, cur spatium a mobili confectum per lineam ductum a puncto, ubi motus incipit usque ad illud, ubi cessat, et per omnia puncta media transeunt designetur, fluxu quippe puncti lineae generatur. Eadem porro lineae, cum spectatur, ut secundum eam mobile progredi nititur, *linea directionis* vocatur, estque recta, si directio aliquo tempore non mutetur, in casu vero opposito *curva*; ipsa tamen haec curva ex rectis infinite parvis pro quali hoc momento datis coalescit, corpus enim, etsi per lineam curvam moveatur, singulis tamen momentis per rectam abire nititur, quare etiam geometrarum infinite parvarum infinitorum laterum, id est linearum rectarum infinite parvarum considerant. Denique spatium idem, vel longiori, vel breviori tempore a mobili conficitur: inde motus *celeritatis* oritur, si enim duo sint mobilia, quorum unum longiori tempore, alterum breviori eget ad idem spatium percurrendum, illud *tardius*, hoc *citius* moveri affirmamus. Est adeo *celeritas* aptitudo mobilis ad datum spatium dato tempore percurrendum, vel ipsa, ut nonnulli volunt, ratio temporis ad spatium: quae quidem verissima sunt, si de sola motus celeritate sermo sit. At Lariesius (*Ont. §. 58. ch.*) mo-

net celeritatis ideam magis universalem esse, eamque ipsis quoque cogitationibus, quae tamen veri motus non sunt, tribui, teste ipso loquendi usu: quare putat, ejusmodi definitionem seligendam esse, quae admittat, ut celeritas ad omnis generis operationes successivas applicari possit, quin etiam ex Ganzio eadem profert dicendo, celeritatem esse id, quod ens certo tempore certum operationi suae scopum attingit, qua quidem probata illico sequitur omnem substantiam, quae successively agat, cum quadam celeritate agere.

ENS COMPOSITUM MUTATUR PER MOTUM.

CCXVI. *Omnis mutatio, quae fit in ente composito, fit per motum.* Cum ens compositum constet determinata certarum partium conjugatione (§. 171.), omnia, quae in ipso sunt, adeoque et ipsum idem, invariaturque permanet, quamdiu eadem partes, eadem eorum multitudo, idem denique conjunctionis modus, ac situs invariatus manet; ergo ut ens compositum mutetur, necesse est, ut partes aliquae vel addantur, vel demantur, vel transponantur, vel prioribus ablati aliae substituantur; sed nihil horum fieri potest nisi per motum: ergo nulla mutatio in ente composito effici potest nisi per motum. *Coroll.* Ponamus ens compositum cogitare; erit cogitatio vera illius mutatio, ac proinde in motu partium consistet, quod absurdum est, Sed de hoc alias.

Schol. Ita quoque praeterea alia, quae de motu a metaphysicis hodie doceri solent; mea enim opinione eorum in physica proprius est locus.

CAPUT VIII.

De Ente Infinito, et Finito.

QUID FINITUM ET INFINITUM?

CCXVII. *Quid finitum sit, et infinitum, dixi (§. 40.): illud nimirum limitem, seu defectum ulterioris realitatis habet, hoc non. Clare autem inde patet id, quod defectu ulterioris realitatis laborat, non habere actu omnia, quae in ipso concipi possunt, ac proinde semper eo majus aliquid cogitari posse: igitur finitum est, quod non habet omnia actu, quae habere potest, et quovis finito majus alterum in eodem genere concipi potest; infinitum contra, quod habet omnia actu, quae habere potest, et quo majus aliud in eodem genere cogitari nequit.*

Coroll. Nec minus perspicuae sunt propositiones inversae: quod non habet omnia actu, quae habere potest, vel quo majus aliud in eodem genere concipi potest, finitum est: et quod habet omnia actu, quae habere potest, vel quo majus in eodem genere cogitari nequit, illud infinitum est.

QUOD AUGERI POTEST, INFINITUM ESSE NEQUIT.

CCXVIII. *Quod sine fine augeri potest, infinitum esse non potest. Quod sine fine augeri potest, tale est, ut eo majus sine fine con-*

cipi possit; sed illud, quo majus sine fine concipi potest, sine fine finitum est (§. praec. coroll.): ergo quod sine fine augeri potest, sine fine finitum est: atqui quod sine fine finitum est, infinitum esse nunquam potest; secus enim aliquando simul finitum, et infinitum foret: igitur quod sine fine augeri potest, infinitum esse non potest.

Coroll. Quod augeri nequit, infinitum est, et quod infinitum est, augeri amplius nequit.

NUMERUS REALIS INFINITUM REPUGNAT.

CCXIX. *Numerus actu infinitus repugnat.* Cum numerus aliud non sit, quam multitudo, quae oritur ex collectione eorumdem unitatum, per essentialia numeri generatim accepti non determinatur, quot eum unitates ingrediantur; ergo salva numeri essentia cuiusvis addi potest unitas, atque hac adjecta rursus major efficitur, ac proinde augmentum adducta unitate numerus major efficitur, ut unum, in quo unitates partium vices agunt: igitur quivis numerus sine fine augeri potest; quod autem tale est, infinitum esse nequit (§. praec.): ergo numerus actu infinitus repugnat.

Coroll. Quantitas igitur infinita numero exprimi nequit; potest autem omnis quantitas finita.

Schol. Frustra sunt, qui putant, vim argumenti declinari dicendo: numerum finitum quidem unitatis adjectione augeri; non item infinitum: velim enim, ut palam edicant, quam sibi de numero in genere spectato ideam conforment: certe, cum species ex definitione generis fluere debeat, necesse est, ut statuatur quoddam numeri genus, quod in infinitum, et finitum tamquam suas species dispossici queat, quemadmodum exempli causa ens in infinitum, et finitum: animal in hominem, et belluam distribuimus. Definiant igitur nobis genus istud, eamque adferant definitionem, quae in utramque speciem conveniat, quod his praestiterint, responsione sua nihil dixisse censendi sunt. Sane sicut omnipotentia sine abscepto nequit tribui finitum, et infinitum, eo quod ipsa in conceptu essentiali infinitatem involvit: ita neque numerus finitum, et infinitum dividi potest, quia in hujus essentialia conceptus finitas includitur. Consentientem haec in re habeo Clar. Moshemium celeberrimum commentatorem in Cudworthum (*System. intell. c. 5. sect. 1. §. 24. not. 2.*). *Sciunt omnes, ita ille, numerum in se nihil esse, sed ad res, et actiones referri: ex quo patet, cum de numeri infinitate ratio instituitur, hoc proprie quaeri: utrumne quantumdam, vel actionum tanta sit multitudo, ut omnis ab easterminus, et finis absit? haec ipsa vero controversiae explicatio ostendit jam quodam modo, numero qui nihil dubitant infinitatem adjudicare, eos sine repugnantia id facere non posse. Multo vero clarius idem apparebit, si in notiones, et potestates, vocabulorum numerus et numerare accuratius inquisivero. Numerus nescio, quid sit aliud, quam multitudo rerum, vel*

actionum, quarum singulae finitae sunt, et modo suo terminatae, Numerare vero significat explorare, quanta sit multitudo rerum, vel actionum quarundam finitarum, quo cognitum fiat, quinam fines sint, vel termini hujus vel illius multitudinis. Has qui cum notatione nominis infinitus comparabit definitiones, si sine ullo confesso negotio sentiet, vocabulum numerus infinitus sine manifesta repugnantia cum vocabulo numerus variari non posse, atque hinc haec vocabula ex eorum esse ordine, quae mutuo esse tollant et evertunt, etc. etc. Sed neque mathematicum infinitum cupiam scrupulum inieciat; illud enim tametsi ea in scientia usus et frequentissimum ingenium commode conjuncti sit, tamen solum imaginarium est, et circa extensionem, aut numerum imaginarium versatur, nec tam actu, quam potentia solum infinitum est.

FINITUM ADDITUM FINITO REMANET FINITUM.

CCXX. Si finitum addatur finitò, quoties liberit, summa quoque finita est. Cum finitum additur finito, additur aliquid, quod numero exprimi potest, alteri similiter constituto (§. praec. cor.), ac proinde numerus additur numero, sed si numerus, quotiescumque liberit, numero addatur, numerus, qui inde oritur, semper est finitus (§. praec.); ergo si finitum addatur finito, quoties liberit, aggregata quoque semper manebit finitum. Ita nunquam efficiens intellectum finitum, ex collectis quotocumque intelligentiis finitiis.

Coroll. 1. Cum multiplicatio sit iterata additio, ut norunt arithmetici, etiam si finitum per finitum quotiescumque multiplicetur, factum semper finitum erit.

Coroll. 2. Infinitum est inmensum, seu mensurari nequit (§. 69.), nec finitum potest esse pars aliquota infiniti (§. 265.); denique universim finiti ad infinitum nulla est proportio.

EXTENSUM REALE INFINITUM REPUGNAT.

CCXXI. Extensum reale infinitum esse nequit. Si extensum quoddam reale infinitum existeret, existeret numerus partium realium actu infinitus; sed hoc repugnat (§. 219.); ergo extensum reale infinitum esse nequit.

Coroll. 1. Cum spatium reale sit extensum reale, spatium reale infinitum repugnat.

Coroll. 2. Limes extensi est figura (§. 180.); igitur quodvis extensum reale figuram quandam habeat, necesse est; quod item verum est de omni ente composito (conf. §. cit. coroll. 1.).

Coroll. 3. Cum divisio partes non efficiat, sed praerigat, divisio infinita ponit numerum partium realium actu infinitum; patet igitur nullum ens compositum esse in infinitum divisibile. En novum argumentum pro existentia entium simplicium.

Schol. Laudatus supra Mosheimius (Loc. cit.) impossibilitatem exco-

trat. Non negabunt, qui materiam esse volunt infinitam a Deo conditam, posse Deum, qui est incredibili potentia, et virtute, hinc infinitae materiae demere aliquid, et detrahere, aut partem ejus aliquam in nihilum redigere. — Hoc autem si Deus facere potest, nonne extremitas in illa sit materia, quam infinitam tantisper vocamus necesse est? unde enim pars quaedam demi, ac abradi potest, id extremum quoddam habeat oportet: quò si careat, ne ipsa quidem infinita potentia auferre aliquid inde valet. Quod extremum autem aliquid habet, aut quod parte quaedam extrema potest privari, id infinitum nemo dixerit. — Finge Deum partem illam, quam ademit materiae, reddere illi, et restituisse: quid tunc fiet? num materia, quae finita facta fuerat, postquam demi illi fuerat portio, infinita evadet iterum addita illa parte? — Finita est sine controversia illa portio; ergo si ad materiam, unde sublata est, adjiciatur denovo, finita quoque manebit. — Hoc vero si deleveris, nonne ipsam materiam finitam esse statim simul largendum erit? duo nempe habemus finita: partem finitam a toto suo secretant, et totum finitum, quod parte sui quaedam privatum est. Haec duo finita conjunguntur, et sociantur a Deo. Hanc ergo duorum finitorum conjunctionem num putas infinitum efficere? materiam, quae finita fuerat, infinitam fieri adjunctione particulae finitae arbitraris? etc. etc.

NEC MINUS TEMPUS REALE.

CCXXII. Tempus reale infinitum esse nequit. Si tempus reale esset infinitum, infinita jam momenta actu nascerentur, ac proinde daretur numerus eorum actu infinitus; sed hoc repugnat (§. 219.); ergo tempus reale infinitum esse nequit.

Schol. Ex eo, quod res in serie continua succedentes sine fine existere possint, infinitas temporis nequaquam fluit; nam ut illud sit vere infinitum, necesse est, ut tam initio, quam fine careat: at vero neutro caret tempus reale, non fine, quodsi enim momentum praesens terminat tempus praeterlapsum; non initio, nam secus momentorum elapsorum jam extaret numerus finitus, et hic quidem per superveniens momenta semper augendus, quod alterum est absurdum (§. 218. cor.).

QUID ENS INFINITUM, ET FINITUM?

CCXXIII. Quidquid est, vel finitum est, vel infinitum (§. 20. cor. 2.); igitur et essentia entis vel finita est, vel infinita. Ens infinitum, voco, quod habet essentiam infinitam: ens finitum, quod essentiam solum finitam habet.

Coroll. Omne ens vel est ens infinitum, vel ens finitum.

ENS INFINITUM GAUDET ATTRIBUTIS INFINITIS — ET OMNIBUS REALITATIBUS POSSIBILIBUS — AC PROINDE ABSOLUTE PERFECTISSIMUM EST.

CCXXIV. Quodvis attributum entis infiniti est aequè infinitum.

Quodvis attributum entis infiniti in essentia infinita rationem sufficientem agnoscit (§§. 56. et praec.); sed quod in essentia infinita rationem sufficientem agnoscit, est aequè infinitum; sicut enim posita ratione sufficiente ponitur rationatum (§. 22.); ita quoque ponitur dehet rationatum ejus intensioni cui ratio eae sufficit, nisi arbitraria, ac libera sit, quod in casu praesente non obtinet; atqui ratio infinita sufficit infinitae intensioni: ergo quodvis attributum entis infiniti est aequè infinitum.

Coroll. 1. Igitur etiam ens, cujus vel unicuique attributum agnoscitur esse infinitum, aequè infinitum est; et ad oppositum, quod vel unicuique attributum finitum habet, est ens finitum.

Coroll. 2. Ens in omni linea finitum, vel infinitum tale est in omni linea: inde veteres dixerunt: *finitum non est capax infiniti.*

CCXXV. *Omnes realitates possibilis illimitatae sunt attributa entis infiniti.* Ideo quodvis attributum entis infiniti est infinitum, quia ejus essentia infinita est ratio, quae sufficit infinitae intensioni cujusvis attributi (§. praec.); verum eadem essentia infinita, hoc ipso, quod sit infinita, est ratio, quae sufficit omnibus possibilibus attributis infinitis, quae aliud esse nequeunt, nisi realitates illimitatae (§. 40.); ergo si quodvis attributum entis infiniti est infinitum; etiam omnes possibilis realitates illimitatae sunt attributa entis infiniti; atqui illud est (§. praec.): igitur et hoc.

Schol. Ne quis temere a me dictum putet, attributa entis infiniti non posse esse nisi realitates illimitatae, non gravabor brevem asserti demonstrationem adjungere. Attributa generatim sunt affectiones entis (§. 56.); affectiones porro sunt determinationes entis (§. 49. cor.); et denique determinationes entis infiniti forent defectus, si non essent realitates; atqui hoc vehementer cum ratione pugnat; neque enim defectus, qui in mera negatione consistit, infinitatis capax est, neque essentia infinita defectus infiniti, si quis detur, rationem sufficientem continere potest.

CCXXVI. *Ens infinitum est absolute perfectissimum.* Omnes possibilis realitates illimitatae sunt attributa entis infiniti (§. praec.); igitur ens infinitum pollet omnibus possibilibus realitatibus absolutis; sed id genus ens absolute perfectissimum (§. 93. sch. n. 3.); ergo ens infinitum est absolute perfectissimum.

Coroll. 1. In ens infinitum nullus cadit defectus, nulla imperfectio seu contraria, seu remotiva (§. 85. sch.), quodque his laborat ens finitum est.

Coroll. 2. In ente infinito omnia aetui insunt, quae inesse possunt; contrarium obtinet in ente finito; unde hoc semper aliter perfectius dari potest.

Schol. Patet igitur, quid de potestate vocabulorum finitus, et infinitus statuere oporteat. Moshemius in Codworthum duplicem ipsis significationem subesse docet, grammaticam alteram philosophicam (§. *Syst. intell. c. 5. t. 1. §. 24. n. 2. p. 773.*); eam ipsa verbo-

rum potestate, et notione; hanc explicatione illius naturae, cuius vocēs sint propriae, constituit. Quod si igitur vocabula haec *infinitum*, et *finitum* grammaticae spectentur, illud vim negantem hoc affirmantem habet; infinitum enim proprie notat id, quod finibus caret, finitum, quod finibus adstringitur. Philosophis vero infinitum idem sonat, quod natura perfectissima, ac numeris omnibus absoluta; ubi contra finita ab ipsis dicuntur, quae a perfectione summa distant, qua ratione *infinitum* sensum positivum; *finitum* autem negativum continet. Cum itaque posito ente infinito ponatur summa perfectio, quae possibilis est, evidens est, conceptum infiniti, quo philosophus ens infinitum cogitat, nequaquam negativum, sed omnino positivum esse.

PERFECTIONES FINITORUM INSUNT IN ENTE INFINITO -- ALIAE
FORMALITER, ALIAE EMINENTER.

CCXXVII. *Omnis perfectio, quae enti cuiusvis finitum competit, enti infinito tribuenda est.* Omnis perfectio, quae enti cuiusvis finitum competit, est quaedam realitas (§. 87. cor.) limitata (§. 224. cor. 2.), et omnis realitas limitata possibilis quoque est ut illimitata (§. 24. cor. 2.); sed enti infinito omnis possibilis realitas illimitata tribuenda est (§. 225.); ergo omnis perfectio, quae enti cuiusvis finitum competit, enti infinito tribuenda est.

Coroll. Eadem igitur perfectiones, quae entibus cum limite conveniunt, insunt in ente infinito sine limite.

Schol. Interea tamen discrimen quoddam inter perfectiones entium finitorum notandum venit, quo fit, ut aliae formaliter, aliae eminenter in ente infinito inesse dicantur, id quod verbis Boehmii illustrabo (*Ontol. sect. 2. c. 3. §. 290.*): *si cuiusdam realitatis in finitibus ubi ita inhaeret limes, ut his salvo illius conceptu formalis, unde denominatur, abesse nequeat; tum realitas ista, quatenus eo nomine comprehenditur, infinito enti adsorberi non potest. Quoniam tamen omnis realitas, quocumque sub limite nunc concipiatur, sine limite possibilis est, et ita in finitum competit, illa realitas etiam sepositio nomine sine limite possibilis, et sine limite in finitum inest, et haec ipsa deinde realitas posterior illimitata, quae finitum est, appellatur quidem adhuc illius realitatis prioris limitatae, quae finitum inest, nomine, sed mutato tantum per omnimodum in hac realitate pro limite substitutionem ejus significatur, et hinc cum addito per eminentiam.* Tum subiecit exemplum a facultate imaginandi petitum; denique addit: *istae perfectiones finitorum, quibus videtur finitiois limes inest, sive quae enti in finitum non formaliter, sed per eminentiam tribuendae, dicuntur stilo scolastico secundum quod tales, stilo recentiorum respective; absolute vero vel simpliciter, tales quarum conceptus non involvit limitem.*

ENS INFINITUM EST INDEPENDENS.

CCXXVIII. *Ens infinitum est prorsus independens ab omni*
Storshenau Metaph. Lib. I. 9

alio. Cum omnis dependentia in impossibilitate determinationis sine alio consistat (§. 60.): dependentiam generatim non est realitas, sed defectus; atqui in ente infinito nullus defectus locum habet (§. 226. cor.); ergo ens infinitum est absolute independens ab omni alio.

Coroll. Si igitur ens infinitum existat, illud quoad existentiam ab alio non pendet.

Schol. Intelligi dependentiam internam, quae a determinationibus internis proficiscitur, quaeque sola vero sensu dependentia est: non enim repugnat, ut infinito enti relationes competant.

ENS INFINITUM EST ENS NECESSARIUM.

CCXXIX. *Ens infinitum est ens necessarium.* Ens infinitum vel est ens necessarium, vel ens contingens (§. 104. cor. 1.); sed ens infinitum nequit esse ens contingens; omne quippe contingens pendet in existendo ab alio (§. 107.); infinitum autem a nullo (§. praec.): ergo ens infinitum est ens necessarium.

Coroll. 1. Nullum ens contingens est ens infinitum, ac proinde etiam omne ens contingens est ens finitum.

Coroll. 2. Ens infinitum est ens a se (§. 104. cor.).

ENS FINITUM EST ENS CONTINGENS.

CCXXX. *Omne ens finitum est ens contingens.* Omne ens finitum vel est contingens, vel ens necessarium (§. 104. cor. 1.), sed nullum ens finitum potest esse necessarium; necessitas quippe ad existendum est realitas absque defectu, sive illimitata (§. 40.), ac proinde attributum infinitum, quale enti finito non competit (§. 224. cor. 1. et 2.); ergo omne ens finitum est ens contingens.

Coroll. Igitur ens necessarium non est ens finitum; hocque est ens ab alio (§. 104. cor. 1.).

ENS NECESSARIUM EST ENS INFINITUM.

CCXXXI. *Ens necessarium est ens infinitum.* Ens necessarium vel est ens finitum, vel ens infinitum (§. 243. cor.); sed ens necessarium non est ens finitum (§. praec. cor.): ergo ens necessarium est ens infinitum.

Schol. Cum igitur omnes hae enunciationes: *ens infinitum est ens necessarium; ens necessarium est ens infinitum; omne ens finitum est ens contingens; omne ens contingens est ens finitum;* verae sint, evidens est omnia ea, quae supra de ente necessario, et contingente demonstrata fuerunt, ad ens quoque infinitum, et finitum pertinere: quare necesse non est ut in inquisitione proprietatum entis infiniti longior sim. Aliqua tamen nominatim ex notione entis infiniti adhuc explicata deducere haud parum proderit.

ENS INFINITUM CARET MODI -- EST ENS IMMUTABILIS -- AC SIMPLEX, ET POSSIBILE -- QUIA ET ACTU EXISTIT -- SED UNICUM.

CCXXXII. *Ens infinitum caret modis proprie dictis.* Quod interne ab alio non pendet, id caret omni determinatione interna, quae sine alio possibilis non est (§. 60.); sed quivis modus proprie dictus est determinatio interna, quae sine alio possibilis non est (§§. 56. 22.); ergo quod interne ab alio non pendet, caret modis proprie dictis; atqui ens infinitum interne ab alio non pendet (§. 228.); ergo ens infinitum caret modis proprie dictis.

Coroll. Quod igitur modus proprius admittit, est ens infinitum.

CCXXXIII. *Ens infinitum est ens immutabile.* Ens, quod omnia actu simul habet, quae in ipso inesse possunt, non potest quoad statum internum mutari, estque adeo ens immutabile (§. 119.); sed ens infinitum omnia actu simul habet, quae in ipso inesse possunt (§. 226. cor. 2.); ergo ens infinitum est ens immutabile.

Coroll. Cum in ente finito non omnia simul insint, quae in ipso inesse possunt, omne ens finitum est ens mutabile; quia porro soli modi in ente variari possunt (§. 124. cor. 2.); omne ens finitum modorum capax est.

CCXXXIV. *Infinitum est ens simplex.* Cum omne ens compositum sit extensum (§. 238. cor. 1.), etiam ens infinitum, si esset ens compositum, foret extensum, et quidem infinite, cum omnia attributa entis infiniti sint infinita (§. 224.), sed extensio infinita repugnat (§. 221.); ergo repugnat, ut ens infinitum sit ens compositum; necesse igitur est, ut sit ens simplex (§. 270. cor. 1.).

Coroll. Omne ens compositum, vel extensum est ens finitum.

CCXXXV. *Ens infinitum est possibile.* Attributa essentialia entis infiniti sunt omnes posibles realitates illimitatae (§. 225.); sed omnes posibles realitates illimitatae sibi non opponuntur (§. 43.) igitur attributa essentialia entis infiniti sibi non opponuntur; sed ens, cuius essentialia attributa sibi non opponuntur, est possibile (§. 29.); igitur ens infinitum est possibile.

CCXXXVI. *Ens infinitum actu existit.* Cum ens infinitum sit possibile (§. praec.), necesse est, ut sit vel actuale, vel nudum possibile (§. 50. cor. 1.); sed hoc esse nequit. Sit enim vero ens infinitum nudum possibile: poterit illud produci: igitur vel a se, vel ab alio; non primum: nihil enim produci se ipsum (§. 152.); non alterum: penderet enim in existendo ab alio, quod pugnat cum notione entis infiniti (§. 228. cor.); restat igitur, ut ens infinitum sit possibile actuale, seu quod idem sonat, ut ens infinitum actu existat.

Coroll. 1. Igitur ens infinitum nunquam potest esse nude possibile: sed sola ipsius essentia possibilis determinat ejus existentiam actualem, seu ens infinitum existit hoc ipso, quod sit possibile: quemadmodum supra (§. 104. cor. 2.) de ente necessario dictum est.

Coroll. 2. Cum possibilitas entium nec finem, nec initium admittat,

atque adeo aeterna sit; sequitur existentiam quoque entis infiniti aeternam esse.

CCXXXVII. *Si duo entia infinita existunt, existunt hoc ipso entia infinita numero infinito.* Si duo entia infinita existunt hoc ipso, duo entia infinita possibilia sunt (§. 50.), sed si duo entia infinita possibilia sunt, sunt hoc ipso entia infinita numero infinito possibilia; nam natura, quae per binarium multiplicari potest, nihil in se continet, quod ejus multiplicationi obstet, ac proinde, per quemvis alium numerum sine fine multiplicari potest: ergo si duo entia infinita existunt, hoc ipso entia infinita numero infinito possibilia sunt atqui si entia infinita numero infinito possibilia sunt, hoc ipso entia infinita numero infinito existunt (§. praec. cor. 1.): igitur si duo entia infinita existunt, existunt hoc ipso entia infinita numero infinito.

CCXXXVIII. *Duo entia infinita existere nequeunt.* Existunt enim vero duo entia infinita, existunt itaque hoc ipso entia infinita numero infinito (§. praec.); atqui hoc vehementer absurdum est; praeterquam enim quod numerus realis infinitus repugnat (§. 219.), ne unus quidem maxime superstitiosorum idololatrarum eo insaniam pervenit, ut Deos, id est entia infinita numero infinito existere putaret: ergo duo entia infinita existere nequeunt (conf. §. 114. sch. 1.).
Coroll. Existit igitur ens infinitum, necessarium, aeternum, independentens, perfectissimum, ac unicum; Deus denique, cujus honori primum institutionum metaphysicarum liber dicatus sit.

Finis Ontologiae.

LIBER II. COSMOLOGIAM.

PROLEGOMENON.

QUOD COSMOLOGIAM?

I. *Cosmologia* notiones generales, quae huic, aliisque mundis possibilibus competunt, examinat (ont. §. 2.): recte igitur scientia mundi in genere appellatur. Notiones porro has a mundo hoc praesente abstrahendas esse per se manifestum est.

QUAE ILLIUS PARTES?

II. Quae huic mundo conveniunt, ac in metaphisica attentionem merentur, vel ad illius existentiam, vel ad perfectionem, vel ad naturam, ejusque leges pertinent. In tres igitur sectiones tota haec pertractatio congrue distribuitur.

Schol. Primum doctrinam de mundo in artis formam redegit, et systemati metaphisico inseruit Christianus Wolfius; quam ob rem ipse se se in sua ad cosmologiam praefatione satis dilaudat. Quod autem ad utilitatem hac ex disciplina hauriendam attinet: ea omnium facile princeps est, quod per illam in claram potentissimam juxta, ac sapientissimi Conditoris cognitionem deducamus, qui omnis philosophiae finis est nobilissimus.

SECTIO I.

DE MUNDI EXISTENTIA.

QUAE HUIUS SECTIONIS SUMMA?

III. Cum de existentia mundi disserendum est, res ipsa postulat, ut primum nonnullis de ejus notione generatim praemisissis, inquiramus, quam ipse ratione existentiam obtinuerit: tum utrum fato cuidam subjiciatur cum ipse, tum res mundanae; denique cum praecipuas mundi, de quo agimus, partes corpora constituant, generales eorum proprietates, et ex quibus eadem coalescunt, elementa investiganda veniant. Et totius sectionis summam.

Schol. De mundo nempe corporcosolum, sive *materiali* in haec metaphisicas partes tractandum est: quod ad substantias spirituales quae mundum, ut ajunt, *intelligibilem* constituunt, attinet, earum pertractatio proprium in psychologia locum habet.